

ולכן נראה שדי לנו בהשגחה טובה של לבורנטית יראת שמים.

מסקנות

- א. מיילדת נאמנת להעיד על ייחוסו של הנולד. ונחלקו הראשונים אם נאמנות זו היא מעיקר הדין או מתקנת חכמים.
- ב. נאמנות כעין זאת קיימת בכל מצב שבו באופן קבוע לא מצויים עדים כשרים.
- ג. לדעת הרמב"ם, עד אחד נאמן ביוחסין בכל מקרה שבו אין חזקה קודמת.
- ד. יוחסין מוגדרים כ"דבר שבערוה", אלא שיש להסתפק אם הגדרה זו היא מן התורה או מדרבנן.
- ה. לדעת הר"ן, עד אחד אמנם נאמן ביוחסין מן התורה, אלא שמדרבנן הצריכו שני עדים בכל מצב שבו הדבר אפשרי.
- ו. בהפריה אין אפשרות מעשית להעמיד עדים על כל שלבי ההפריה, בעיקר בגלל בעיות צניעות. לכן די בלבורנטית יראת שמים שתפקח על ההפריה.

מיקרוסקופ הוא עוקב אחרי המעשה עצמו, אלא שזה נעשה באמצעות כלי. אמנם אין זו ראייה טבעית, אך זוהי ראייה. ולענין עדות יתכן שדי בראייה כזו. כי סוף־סוף לא הראייה היא המטרה אלא העדות, והראייה אינה אלא אמצעי לעדות אמת. א"כ יתכן שגם ראייה באמצעות מיקרוסקופ שמה ראייה לצורך עדות.

תשובה

נראה לענ"ד להעיר שבלאו הכי אין אפשרות מעשית להעיד על הוצאת הזרע מהבעל, בגלל בעיית הצניעות שבדבר. ועל זה נסמית עינו של בלעם הרשע.

ואכן מלשונו של הגרש"ז אויערבך זצ"ל יש לדייק שרק "מן הראוי" להקפיד על כך, אך אין זה תנאי בלעדי. וכך מסתבר, שהרי אי אפשר שיהיו שני עדים בזמן הוצאת הזרע. לכן אין טעם בעדות על ההפריה כשאין לנו עדות לא על זרעו של הבעל ולא על החדרת הביצית לאשה. ועל כרחנו צריכים אנו לסמוך על הבעל או על אשתו המביאים את הזרע למעבדה.

סימן עב

פצוע דכא ע"י ניתוח

שאלה *

פצוע דכא פסול לבוא בקהל, שנאמר (דברים כ"ג ב'): "לא יבוא פצוע דכה... בקהל ה'". (הגדרת "פצוע דכא", עי' רמב"ם הל' איסורי ביאה פט"ז ה"גה"ח). ונשאלת השאלה, מה דינו של אדם שעבר ניתוח באותו מקום ונעשה פצוע דכא, האם הוא מותר באשתו או שאסור לו לבוא בקהל?

ראשי פרקים

שאלה

- א. פצוע דכא ע"י כלב
- ב. מחלוקת רש"י והרמב"ם בפצוע דכא מחמת מחלה
- ג. פצוע דכא מחמת טיפול רפואי נחוץ
- ד. מי שנעשה פצוע דכא מחמת פיקוח נפש
- ה. דעת הגרש"ז אויערבך

תשובה

* שבט תשנ"ג.

א. פצוע דכא ע"י כלב**אדם" הוא:**

שסידסו אדם, ולא מחמת חולי נסתנס מאליו. ומשמע שחולי נחשב כמכה שבידי שמים. (וכן כתב בדף ע"ה ע"א ד"ה סריס חמה).

ליישוב הסתירה בדברי רש"י, נראה שאפשר לחלק בכמה אופנים:

א. בצמח צדק (מליוביץ, אה"ע סי' ט"ז ס"ק ב') חילק בין חולי פנימי, שנסתרס ואברי ההולדה קיימים, שזה נחשב "בידי שמים", לבין חולי באברי ההולדה עצמם, שכיון שלא נולד כך ממעי אמו, פסול.

ב. אולי יש לומר שרש"י לא פירש בדף ע"ה שפצוע דכא מחמת מחלה פסול לבוא בקהל אלא אליבא דרבא, הלומד מ"פצוע – הפצוע", שכל שלא נולד כן ממעי אמו – פסול. אך לדעת המתניתא, כיון שלא נעשה ע"י אדם, כשר. ובדף כ' זוהי תוספתא, שגם היא ברייתא כמו המתניתא. (אולם על תירוץ זה יש להעיר שרבא עצמו הוא שמקשה שם מהתוספתא, ואין חולק עליה. וצ"ע).

ג. עוד יש לומר עפ"י התבואות שור, שמכיון ש"צינים פחים בדרך עיקש", רוב החוליים באים בגרימת האדם, ולכן גם חולה נחשב כסריס בידי אדם. אך חולי שאינו באשמת האדם הוא כבידי שמים.

ד. הגריעב"ץ (באגרת ביקורת, דף ח' ע"ב) כתב לחלק, שחולי של כל הגוף נחשב בידי שמים, אך חולי מקומי של אברי ההולדה בלבד נחשב כדבר הבא בידי אדם. ולדעתו, גם הרמב"ם, שכתב שפצוע דכא מחמת חולי כשר, כוונתו לחולי של כל הגוף, אך בחולי מקומי הוא מודה שפסול. (ולכאורה חילוק זה דומה למה שכתב הצמח צדק, אך יש הבדל ביניהם, דו"ק).

להלכה פסק הרא"ש (יבמות פ"ח סי' ב') כרש"י, וכן נוטה דעת השו"ע (אה"ע סי' ה' סעי' י'). אך הב"ח (ד"ה ומ"ש רבינו) כתב שמשם אינו מוכרח שרש"י התכוון לכך, ולהלכה הכריע הב"ח כדעת הרמב"ם, לקולא.

נאמר במסכת יבמות (ע"ה ע"ב):

אמר רב יהודה אמר שמואל: פצוע דכא בידי שמים, כשר.

אמר רבא: היינו דקרינן "פצוע" ולא הפצוע (רש"י: הפצוע מעיקרו, כגון ממעי אמו).

במתניתא תנא, נאמר: "לא יבוא פצוע", ונאמר: "לא יבוא ממזר". מה להלן בידי אדם. אף כאן בידי אדם.

וכתב הערוך לנר (שם ד"ה בגמרא) שיש נפק"מ בין דרשתו של רבא לבין המתניתא לענין מי שנעשה פצוע דכא ע"י נשיכת כלב: לפי המתניתא, הסוברת שלומדים מממזר, יוצא שרק מי שנפצע בידי אדם פסול לבוא בקהל, ואם נפצע ע"י כלב – כשר. אך לרבא, הלומד זאת מדרשת הפסוק "פצוע, ולא ממעי אמו" – יוצא שכל שאינו פצוע ממעי אמו, פסול. והוא הדין למי שנפצע ע"י כלב, שהוא פסול. וכן פסק הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ט. אך הסמ"ג, לאוין ק"ח"ק"ט, השמיט את הדין בנפצע ע"י כלב). ולדעת היש"ש (יבמות פ"ח סי' ט'), רבא בא להוסיף פצוע מחמת חולי, שכשר לבוא בקהל (עיין להלן אות ג').

ב. מחלוקת רש"י והרמב"ם בפצוע דכא מחמת מחלה

ואלו דברי הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ט):

כל פסול שאמרנו בענין זה, כשלא היו בידי שמים, כגון שכתרו אדם או כלב או הכהו קוץ וכיוצא בדברים אלו. אבל אם נולד... פצוע דכא... או שחלה מחמת גופו, ובטלו ממנו אברים אלו או שנוולד בהם שחין והמטה אותן או כרתן – הרי זה כשר לבוא בקהל, שכל אלו בידי שמים.

אך רש"י (יבמות ע"ה ע"ב ד"ה בידי שמים) פירש:

ע"י רעמים וברד, או ממעי אמו.

והאחרונים (היש"ש שם ועוד) דייקו מדבריו שמי שנעשה פצוע דכא ע"י חולי, לא נקרא "בידי שמים", ופסול לבוא בקהל. אולם רש"י עצמו (דף כ' ע"ב ד"ה סריס) פירש אחרת, וכתב ש"סריס

ג. פצוע דכא מחמת טיפול רפואי נחוץ

לפי שיטת הרמב"ם, המכשיר פצוע דכא הבא מחמת מחלה, יש לעיין בדינו של מי שחלה, והרופאים עשו אותו פצוע דכא במהלך הניתוח, האם הוא נחשב לפצוע בידי אדם או לפצוע בידי שמים?

והנה אם אותו מקום נתמסמס או התייבש וכדו' ע"י המחלה עוד לפני הניתוח, הרי לאו שם אבר עליו, והרופא לא עשה דבר אלא נטל דבר שכבר בטל ממנו שם חיותו. אך אם האבר היה בריא, אולי זה נחשב לפצוע דכא בידי אדם. (עיין שו"ת חתם סופר אה"ע סי' י"ז, י"ט).

והבית מאיר (סי' ה' סעי' י' ד"ה וה"ה) כתב שאם סופו של האבר להינטל, "כל העומד להינטל כנטול דמי". וקשה שהרי כלל זה נכון רק לדעת ר' שמעון (ב"ק ע"ו ע"ב; מנחות ק"ב ע"ב; ועוד), אך לא קי"ל כמותו. והחתם סופר (יו"ד סי' רנ"ו ד"ה אך) כתב בענין דיו העומד להאדים, שבדבר העומד להיעשות מאליו מודים רבנן לר"ש, ואומרים שנידון על שם סופו; ולא נחלקו אלא כשעומד להיעשות בידי אדם.

אך היש"ש (יבמות פ"ח סי' ט') דייק מל' הרמב"ם (שם) והסמ"ג (לאוין קי"ה קי"ט) שכל שנעשה ע"י רופאים לרפואה נחשב בידי שמים ולא בידי אדם. ואלו דברי הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ט):

...אז שחלה מחמת גופו ובטלו ממנו אברים אלו. או שנוולד בהם שחזין וחמסה ארתן אז **מתן** - הרי זה כשר לבוא בקהל, שכל אלו בידי שמים.

ודייק היש"ש (שם) שהכוונה היא לכריתה הנעשית **בשביל האדם וע"י האדם**, ולזה התכוון רבא בהוסיפו על הברייתא. שלדעת הברייתא ההיקש מממזר הוא שרק פצוע בידי אדם פסול, אך אם בא מתמת חולי כשר; שהרי אם הפסוק בא ללמדנו שרק ע"י רעמים כשר, סגי בדרשה: "פצוע ולא הפצוע", שכל שבא מאליו כמו שנוולד כך ממעי אמו, והוא הדין לחולה מעיקרו. אך מממזר לומדים שאפילו חולה במקרה, נקרא "בידי שמים".

אלא שדבריו צריכים עיון. אמנם חולי מיקרי "בידי שמים", אך כשרופאים כרתו בידיים מחמת חולי, מדוע ייחשב בידי שמים ולא בידי אדם? וע"כ צריך לומר בדעתו, שכל שהרופא עושה מכורח המחלה, לאו "בידי אדם" הוא. וזוהי כוונת הסמ"ג (שם, עפ"י גירסת הדפוסים) באומרו: **בפשיעתו** - ולא מחמת הכרח.

אך באוצה"פ (סי' ה' ס"ק נ"ו) כתב הגרא"ז מלצר שבכת"י איתא: "או בפשיעתו". ובהוצאה החדשה שההדיר הרב פרבר הגירסה היא: "בידי אדם או ע"י פשיעתו. כלומר, שכל שנעשה ע"י אדם, אפילו שלא בפשיעה, פסול מלבוא בקהל.

ד. מי שנעשה פצוע דכא מחמת פיקוח נפש

בשו"ת חלקת יואב (אה"ע סי' ג') חידש שאם נאלצו הרופאים לטרוס אדם משום פיקוח נפש - הרי הוא כשר לבוא בקהל. ולמד זאת מממזר: ממזר - יצירתו בעבירה, והוא הדין לפצוע דכא שבא ע"י איסור סירוס (ע"י אה"ע סי' ה' סעי' י"א). אך אם המעשה נעשה בהיתר, אינו דומה לממזר, ולכן הוא כשר. ולכאורה הדבר תלוי בשאלה אם פיקו"נ הוא בבחינת "הותרה" או שהוא בבחינת "דחוויה": שאם נאמר "הותרה" - א"כ המעשה נעשה בהיתר, ולכן האדם צריך להיות מותר. אך אם נאמר "דחוויה" - אי אפשר לקרוא לכך מעשה מותר, ולדעה זו צריך לומר שאדם זה יהיה פסול מלבוא בקהל.

ועצם הנחתו של החלקת יואב שממזר הוא רק מי שנוולד כתוצאה מעבירה, תמוהה לכאורה. שכן מה יהיה הדין כאשר אדם יבוא על ערוה באונס? ואע"פ שחייב למסור את נפשו על כך, מ"מ אם לא מסר את נפשו, לא עבר על איסור ערוה אלא על קידוש השם, ולכאורה לפי זה הבן לא יהיה ממזר (עי' תוס' יבמות נ"ג ע"ב ד"ה אין)!

ואכן בשו"ת עונג יו"ט (סי' קכ"א) נסתפק בשאלה זו בזמן ששניהם אנוסים ושניהם לא עשו מעשה, שאז אינם מצויים למסור את עצמם, אם הוולד יהיה ממזר. והביא ראיה

בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהוא חולק על ה"חלקת יואב", ואומר שגם מי שנעשה פצוע דכא ע"י טיפול רפואי שהיה הכרחי לפיקוח נפש, הרי הוא פסול לבוא בקהל. והגרש"ז א הוכיח את דבריו מהתוס' (יבמות ט"ז ע"ב ד"ה קסבר) שכתבו שממזר הוא גם מי שנולד מאשה שנבעלה בהיתר מאדם הפסול לה, כגון גוי שבא על אשה ישראלית בצינעא, שכל איסורה אינו אלא משום בית דינו של שם, והוולד ממזר למרות שמן התורה ביאת היתר היא (למ"ד שבגוי הבא על ישראלית הוולד ממזר).

אך אפשר אולי לדחות את הראיה. אמנם לדעה הסוברת שגוי הבא על ישראלית הוולד ממזר יש הכרח לומר כן; אך להלכה, דקיי"ל שבכה"ג אין הוולד ממזר, אין הכרח לכך. ודוחק. מיהו נראה לקיים את דברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל. וזאת עפ"י מה שהביא החלקת יואב עצמו (שם) מהגמרא בברכות (נ"ג ע"א), שנר שהודלק ע"י גוי בשבת נחשב כנר שלא שבת, ואי אפשר לברך עליו במוצ"ש, מפני שהוא נר של עבירה. ואילו נר שהודלק לצורך יולדת או חולה נחשב כ"נר ששבת" ומברכים עליו ברכת "בורא מאורי האש", מפני שהדלקה זו היא של היתר. (ומכאן ראייה שאונס של פיקו"נ הוא היתר גמור, ולא דמי לאונס שאנסוהו לעבוד ע"ז). וא"כ גוי שבא על בת ישראל בצינעא, דבר שאין בו איסור תורה לכתחילה (והאיסור הוא רק מדרבנן) – עדיף טפי מאונס. ואם בכל זאת הוולד ממזר, ק"ו באונס. וא"כ הוא הדין בפצוע דכא.

וצריך לומר בדעת החלקת יואב, שגוי ובת ישראל בצינעא דינם כמו אשת-איש שזינתה באונס. בשניהם יש שם עבירה, אע"פ שאין כאן עבירה מפורשת. והוא הדין בפצוע דכא בידי אדם, שם עבירה יש על זה. כאשר הרופאים נאלצים לסרס אדם בגלל פיקוח נפש, אין שם עבירה כלל. אדרבה, הם מצווים לעשות כן. מה שאין כן באונס של עריות וגוי הבא על בת ישראל, שהדבר מכוער גם אם הוא לא מוגדר כאיסור מפורש.

מהעובד עבודה זרה באונס, דלא מקרי "נעבד" (ע"ז נ"ד ע"א). וא"כ הוא הדין לממזר. עוד הביא ראייה מכהן הבא על גרושה בהיתר, כגון בזמן שעשה דוחה לאיתעשה, שהבן לא יהיה חלל (יבמות כ' ע"ב). אך דחה את הראיה, מפני ששם התורה אמרה שבמקום עשה אין לאיתעשה כלל, כלומר שהוא בבחינת "הותרה" ולא "דחוייה". ועי"ש שלא הכריע.

ועיין ח"י ר' ראובן (ב"ב סי' י"ד) שכתב שאם עגונה נישאה לאחד מעדיה ואח"כ בא הבעל – הוולד כשר, כיון שלדבריה ולדבריו לא היתה כאן עבירה. ולכן הוולד כשר גם לדין. ועי"ש שהוכיח גם להיפך.

ולענ"ד יתכן לומר, בעקבות סברת החלקת יואב, שגם כאשר הניתוח נעשה בגלל סכנת אבר, המנותח לא יהיה פסול משום פצוע דכא. כי גם בסכנת אבר הרופא מצווה לנתח מכוח מצוות השבת אבידת גופו, הנלמדת מ"והשבותו". ומצוה זו תדחה לאיתעשה של איסור סירוס. כמו שהגמ' (ב"מ ל' ע"א) סברה לומר שעשה של השבת-אבידה ידחה לאיתעשה של כהן בבית הקברות, אלא שדחתה זאת מפני שיש כאן עשה ולאיתעשה, ומשום שממונא לא דחי איסורא. וכאן אין עשה אלא לאיתעשה בלבד, של "ובארצכם לא תעשו". (מיהו צ"ע אם "משחתם בם" אינו איסור עשה, לפי מה שכתב הגר"א, אה"ע סי' ה' ס"ק כ"ה, שבנקבה עובר על "משחתם בם", וצ"ע).

וכן מה שנאמר שם ש"ממונא לא דחי איסורא" יש לומר שהדברים אמורים דווקא בממונן, שניתן למחילה; אך סכנת אבר לא ניתנת למחילה, אם נאמר שאין גופו של האדם ברשותו, והרופא מצווה לנתחו גם כאשר החולה צווח ואומר לא בעינא. ולכן נראה לומר שסכנת אבר אינה ממונא אלא איסורא, ומצוות "והשבותו" של האבר דוחה את איסור הסירוס.

ה. דעת הגרש"ז אויערבך

מיהו, בנשמת אברהם (אה"ע סי' ה' עמ' מ"ו) כתב

(יבמות כ' ע"ב) לענין אלמנה לכהן גדול וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט, שעשה דוחה לאיתעשה, והולד כשר.

לכן נראה לענ"ד, שכל שיש הכרח בניתוח, אין זה פצוע דכא בידי אדם, והוא מותר באשתו.

תשובה

למעשה נראה שיש לחלק בין שני סוגים של פצוע דכא שנגרם ע"י ניתוח: אם הניתוח היה הכרחי משום פיקוח נפש או משום סכנת אבר – אדם זה נחשב כפצוע דכא בידי שמים או כפצוע דכא בהיתר, והוא מותר לבוא בקהל. והוא הדין אם האבר עצמו נפגע קשה ע"י המחלה, והניתוח רק הרחיקו מן הגוף. אך אם אף אחד מהתנאים הללו לא התקיים, יש לאדם זה דין של פצוע דכא.

עוד יש להביא סברה להתיר, מחידושי הגר"ש שקופ (כתובות ס' ד'). הוא מביא שם את דברי הירושלמי (שבת פ"ג ה"ו):

היה מפקח בגל, ונתכוון להעלות צרור של זחובים עמו – מותר.

והפוסקים התירו אע"פ שמתכוון גם להעלות את הזחובים. וכתב הגר"ש שקופ, שהטעם להתיר הוא משום שפיקו"נ הוא מצוה שהאדם חייב לעשותה, ולכן חשבינן מה שנעשה אגב מעשה ההצלה כדבר הבא ממילא, ואינו מחוייב להסיר את התועלת שבאה לו אגב כך, ע"ש.

ולפי מה שכתבנו, שבסכנת אבר מותר לנתח אע"פ שמסרס, משום שבמקרה זה מצוות "והשבותו" דוחה לאיתעשה, יש לומר שבעשה דוחה לאיתעשה כבר מצינו במקום אחר שהעבירה כאילו לא נעברה כלל. וכך נאמר

סימן עג

נישואי בעלת תשובה לכהן

רוצה לבנות בית של תורה. אותו בחור ידוע כיהודי כשר לבוא בקהל. האם מותר לאותו כהן לשאת הבחורה הזאת לאשה?

א. מחלוקת התנאים בהגדרת "זונה"

הגמרא (יבמות ס"א ע"ב) מביאה ברייתא הדנה בהגדרת "זונה" האסורה לכהן:

"זונה" – זונה כשמה, דברי ר' אליעזר.

ר' עקיבא אומר: זונה – זו מופקרת.

ר' מתיא בן חרש אומר: אפילו הלך בעלה

להשקותה ובא עליה בדרך, עשאה זונה.

ר' יהודה אומר: זונה – זו איילונית.

וחכמים אומרים: אין זונה אלא גיורת ומשוחזרת ושנבעלה בעילת זנות.

ר' אלעזר אומר: פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות, עשאה זונה.

ראשי פרקים

שאלה

א. מחלוקת התנאים בהגדרת "זונה"

ב. שיטת הסמ"ג

ג. שיטת הרמב"ם והראב"ד בפנוי הבא על הפנויה

ד. הקשר בין ביאת איסור לדין "זונה"

ה. החשש שמא נבעלה לפסול

תשובה

מסקנות

שאלה *

כהן בן תורה הכיר בחורה יראת שמים ורצינית. כשעמדו להחליט להינשא, הודתה בפנוי הבחורה, שתקופה מסויימת, בהיותה חילונית, חיתה חיי אישות עם בחור יהודי, אולם אח"כ התחרטה על מעשיה וחזרה בתשובה, ועתה היא

* מרחשון שדמ"ת.